

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-10-86-70>

УДК 342.9

Баїк О.І., Максимків О.С.,

Мартиник Л.М., Матківська І.-М.М.

Навчально-науковий Інститут права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

АДМІНІСТРАТИВНА ПРОЦЕСУАЛЬНА ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ АДВОКАТА: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Анотація. У статті проаналізовано теоретичні та нормативно-правові положення щодо адміністративної процесуальної правосуб'єктності адвоката в Україні. З'ясовано, що процесуальну правосуб'єктність адвоката можна поділити на: загальну, яка наявна у адвоката на усіх стадіях процесу; спеціальну, що характерна тільки для конкретної стадії процесу. Вказано на те, що адміністративна процесуальна правосуб'єктність адвоката ґрунтується на нормах ст. 43 КАС України і полягає у здатності адвоката: 1) мати процесуальні права та обов'язки в адміністративному процесі (адміністративна процесуальна правосуб'єктність); 2) особисто здійснювати свої адміністративні процесуальні права й обов'язки під час здійснення адвокатом представництва особи в адміністративному процесі (адміністративна процесуальна дієздатність). До того ж, крім покладення на адвоката обов'язків, законодавцем передбачено підстави для притягнення його до відповідальності (адміністративна деліктоздатність). Зроблено авторський висновок про те, що адміністративна процесуальна правосуб'єктність адвоката, як представника особи, є комплексною категорією.

Ключові слова: адвокат, адміністративна процесуальна деліктоздатність, адміністративна процесуальна дієздатність, адміністративна процесуальна правосуб'єктність, процесуальна правосуб'єктність, адміністративне судочинство, процесуальний представник.

Bayik Oksana, Maksymkiv Olesya,

Martynyk Liliya, Matkivska Ivanna-Mariya

Educational and Scientific Institute of Law, Psychology and Innovative Education
Lviv Polytechnic National University

ADMINISTRATIVE PROCEDURAL LEGAL PERSONALITY OF A LAWYER: THEORETICAL AND LEGAL ANALYSIS

Summary. The article analyzes the theoretical and legal provisions on the administrative procedural legal personality of a lawyer in Ukraine. It was found that his procedural legal personality can be divided into: general, which is available to a lawyer at all stages of the process; special, which is characteristic only for a specific stage of the process. It is pointed out that the administrative procedural legal personality of a lawyer is based on the norms of Art. 43 Code of Administrative Procedure of Ukraine and consists in the ability of a lawyer: 1) to have procedural rights and responsibilities in the administrative process (administrative procedural capacity); 2) personally exercise their administrative procedural rights and responsibilities during the lawyer's representation of a person in the administrative process (administrative procedural capacity). It is noted that in Art. 45 Code of Administrative Procedure of Ukraine, enshrined a provision on the inadmissibility of abuse of procedural rights, which a lawyer as a procedural representative must take into account when representing a person in administrative proceedings. It is noted that there is a division of procedural rights of a lawyer into general and special. It is emphasized that in addition to the rights of a lawyer as a procedural representative, he is also endowed with both professional duties and responsibilities defined in Art. 47 Code of Administrative Procedure of Ukraine. It is noted that in addition to imposing duties on a lawyer, the legislator provides grounds for bringing him to justice (administrative procedural tort). A lawyer as a procedural representative has disciplinary responsibility. At the same time, the lawyer must remember that he ensures the protection of personal data about an individual, which he possesses, in accordance with the legislation on personal data protection. The author's conclusion is made that the administrative procedural legal personality of a lawyer as a representative of a person is a complex category, which consists of his administrative procedural legal capacity, administrative procedural capacity and administrative procedural tort.

Keywords: lawyer, administrative procedural tort, administrative procedural capacity, administrative procedural legal capacity, procedural legal personality, administrative proceedings, procedural representative.

Постановка проблеми. В сучасному українському суспільстві, зважаючи на постійний розвиток інституту адвокатури та оновлення порядку здійснення адміністративного судочинства, зростає участь адвокатів у вирішенні спорів у судовому порядку. Водночас адвокат, як процесуальний представник, наділений певними процесуальними правами та обов'язками. В Україні хоча

й створено нормативно-правову основу щодо здійснення процесуального представництва адвокатом, однак наявна потреба в подальшому розгляді питання про його процесуальну правосуб'єктність, зокрема в адміністративному судочинстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Про те, що сьогодні не втрачають актуальності питання щодо інституту процесу-

альної правосуб'єктності адвоката свідчать публікації у вітчизняній науковій літературі. Проблемні аспекти процесуальної правосуб'єктності розглядали у своїй наукових працях С.С. Бичкова, О.Ф. Скакун, Г.В. Чурпіта, М.В. Шпак та інші. Водночас їхні напрацювання, а також норми чинного національного законодавства стали фундаментальними для розгляду адміністративної правосуб'єктності адвоката. Зокрема, М. Шпак на рівні дисертаційного дослідження проаналізував поняття та зміст цивільної процесуальної правосуб'єктності адвоката як професійного процесуального представника [1, с. 11–12]. Вважаємо, що ці положення є актуальними для розгляду процесуальної правосуб'єктності адвоката не лише як учасника цивільного процесу, а його участі загалом у процесі адміністративному, господарському, крім кримінального. Варто також зауважити, що комплексного та ґрунтовного аналізу сучасного стану адміністративної правосуб'єктності адвоката в Україні не проведено.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Зважаючи на зміни, які відбулися впродовж останніх років у вітчизняному адміністративному судочинстві, а також у сфері адвокатської діяльності, на нашу думку, відкритими для обговорення залишаються питання щодо адміністративної процесуальної правосуб'єктності адвоката.

Формулювання цілей статті. Проаналізувати теоретичні та нормативно-правові положення щодо адміністративної процесуальної правосуб'єктності адвоката.

Виклад основного матеріалу дослідження. В теорії права під правосуб'єктністю фізичної особи розуміють передбачену нормами права здатність (можливість) особи бути суб'єктом (учасником) правовідносин, здійснювати безпосередньо або через свого представника суб'єктивні права і юридичні обов'язки. Правосуб'єктність складають такі взаємозалежні елементи: – правоздатність (передбачена нормами права здатність особи мати суб'єктивні права і виконувати юридичні обов'язки); – дієздатність (передбачена нормами права здатність особи самостійно, своїми усвідомленими діями (бездіяльністю) здійснювати (використовувати, виконувати, припиняти) суб'єктивні права і юридичні обов'язки); – деліктоздатність (здатність нести відповідальність за вчинені правопорушення) [2, с. 403–405]. Водночас процесуальну правосуб'єктність адвоката можна поділити на: – загальну, яка наявна у адвоката на усіх стадіях процесу; – спеціальну, що характерна тільки для конкретної стадії процесу, зокрема, під час: а) пред'явлення заяви, в тому числі позовної, та відкриття провадження у справі; б) підготовчому провадженні; в) розгляді справи по суті; г) оскарженні рішень, які ухвалив суд [1, с. 11–12].

Адміністративна процесуальна правосуб'єктність адвоката ґрунтується на нормах ст. 43 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України) [3] і полягає у здатності адвоката: 1) мати процесуальні права та обов'язки в адміністративному процесі (адміністративна процесуальна правоздатність); 2) особисто здійснювати свої процесуальні права й обов'язки під час здійснення представництва особи в адміні-

стративному процесі (адміністративна процесуальна дієздатність).

У процесуальному законодавстві, зокрема у ст. 45 КАС України, закріплено положення про неприпустимість зловживання процесуальними правами, які адвокат неодмінно повинен брати до уваги під час здійснення ним представництва в адміністративному процесі. Отже, неприпустимість зловживання процесуальними правами полягає в тому, що: «учасники судового процесу та їхні представники повинні добросовісно користуватися процесуальними правами. Зловживання процесуальними правами не допускається. З урахуванням конкретних обставин справи суд може визнати зловживанням процесуальними правами дії, що суперечать завданню адміністративного судочинства... Якщо подання скарги, заяви, клопотання визнається зловживанням процесуальними правами, суд з урахуванням обставин справи має право залишити без розгляду або повернути скаргу, заяву, клопотання. Суд зобов'язаний вживати заходів для запобігання зловживанням процесуальними правами. У випадку зловживання учасником судового процесу його процесуальними правами, суд застосовує до нього заходи», визначені КАС України [3].

Процесуальні права адвоката, на думку С. Бичкової та Г. Чурпіти, доцільно поділити на загальні та спеціальні. Щодо загальних процесуальних прав адвоката, слухним є їх зауваження про те, що адвокат, який бере участь у справі, набуває процесуального статусу договірного представника, у межах якого забезпечує реалізацію прав та обов'язків особи, інтереси якої він представляє, вчиняючи від її імені усі процесуальні дії, що їх має право вчиняти ця особа. Водночас спеціальні права адвоката переважно пов'язані із доказовою діяльністю та надають зазначеному суб'єкту у процесуальних правовідносинах ширший обсяг процесуальних повноважень у відповідній сфері [4, с. 118–119]. Зокрема, повноваження представника в суді полягають в тому, що «представник, який має повноваження на ведення справи в суді, здійснює від імені особи, яку він представляє, її процесуальні права та обов'язки. Обмеження повноважень представника на вчинення певної процесуальної дії мають бути застережені у виданій йому довіреності або ордері. Про припинення представництва або обмеження повноважень представника за довіреністю має бути повідомлено суду шляхом подання письмової заяви. У разі припинення повноважень представника на здійснення представництва особи у справі він не може бути у цій самій справі представником іншої сторони, третьої особи на іншій стороні або третьої особи із самостійними вимогами на предмет спору. Підстави і порядок припинення представництва за довіреністю, скасування довіреності та відмови представника від наданих йому повноважень визначаються Цивільним кодексом України» (ст. 60 КАС України) [3].

Спеціальні права адвоката як процесуального представника ґрунтуються на положеннях ст. 20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», які надають адвокату під час здійснення представництва ширше коло повноважень, а саме: «під час здійснення адвокатської діяльності адвокат має право вчиняти будь-які

дії, не заборонені законом, правилами адвокатської етики та договором про надання правової допомоги, необхідні для належного виконання договору про надання правової допомоги...» [5].

Поряд із правами, відповідно до ст. 21 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», здійснюючи представництво особи у справі, адвокат також наділений професійними обов'язками такими як: «1) дотримуватися присяги адвоката України та правил адвокатської етики; 2) на вимогу клієнта надати звіт про виконання договору про надання правової допомоги; 3) невідкладно повідомляти клієнта про виникнення конфлікту інтересів; 4) підвищувати свій професійний рівень; 5) виконувати рішення органів адвокатського самоврядування; 6) виконувати інші обов'язки, передбачені законодавством та договором про надання правової допомоги» [5]. Водночас, відповідно до згаданої статті, адвокату забороняється: «1) використовувати свої права всупереч правам, свободам та законним інтересам клієнта; 2) без згоди клієнта розголошувати відомості, що становлять адвокатську таємницю, використовувати їх у своїх інтересах або інтересах третіх осіб; 3) займати у справі позицію всупереч волі клієнта, крім випадків, якщо адвокат впевнений у самообмові клієнта; 4) відмовлятися від надання правової допомоги, крім випадків, установлених законом» [5]. Також адвокату, як процесуальному представнику, потрібно пам'ятати про те, що він забезпечує захист персональних даних про фізичну особу, якими він володіє, відповідно до законодавства з питань захисту персональних даних [5]. До того ж, адвокат, представляючи особу в адміністративному процесі, наділений обов'язками, які визначено у ст. 47 КАС України [3].

Крім покладення на адвокатів обов'язків, законодавець передбачає підстави для притягнення їх до відповідальності. Так, суд може постановити окрему ухвалу щодо адвоката у разі зловживання ним процесуальними правами, порушення процесуальних обов'язків, наявності у підписаній ним позовній заяві суттєвих недо-

ліків тощо. Водночас відповіді на питання щодо того, які саме недоліки слід вважати суттєвими, законодавець не надає, залишаючи його вирішення суду. До того ж, окремі ухвали можуть стати передумовою для притягнення адвокатів до дисциплінарної відповідальності, адже направлятимуться судом до відповідної кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури. Як зауважує, Н. Кучерук, у разі невиконання процесуальних обов'язків, зловживання процесуальними правами представником учасника справи, враховуючи конкретні обставини справи, суд може стягнути штраф як з учасника справи, так і з його представника [6]. Адвокат несе дисциплінарну відповідальність з урахуванням положень розділу VI Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [5]. До прикладу, Дисциплінарною палатою КДКА Житомирської області було притягнуто адвоката до дисциплінарної відповідальності шляхом зупинення його права на зайняття адвокатською діяльністю строком на три місяці [7; 8]. Крім того, адвоката можна притягнути до кримінальної відповідальності за «завідомо неправдиве повідомлення суду про повноваження представляти іншу особу в суді, а так само умисне невнесення адвокатом до ордеру відомостей щодо обмежень повноважень, встановлених договором про надання правничої допомоги» (ст. 400-1 КК України) [9].

Висновки з цього дослідження і перспективи подальшого розвитку у цьому напрямку. Отже, адміністративну процесуальну правосуб'єктність адвоката, який представляє особу в адміністративному процесі, потрібно розглядати як комплексну категорію. Її складають адміністративна процесуальна правосуб'єктність адвоката, його адміністративна процесуальна дієздатність та адміністративна процесуальна деліктоздатність. Водночас варто зауважити, що здійснення адвокатом представництва особи в адміністративному процесі, якого наділено адміністративною процесуальною правосуб'єктністю, спрямовано на досягнення швидкого та позитивного результату для його довірителя.

Список літератури:

1. Шпак М.В. Професійне представництво адвоката у цивільному процесі : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право; Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків, 2018. 20 с.
2. Скакун О.Ф. Теорія права і держави : підручник. 4-ге вид. Київ : Алерта, 2016. 528 с.
3. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 р. № 2747–IV (Із змінами, внесеними згідно із Законом № 808–IX від 17.07.2020 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>
4. Бичкова С.С., Чурпіта Г.В. Окремі аспекти участі адвоката у цивільному процесі України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. № 9. С. 116–122.
5. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 р. № 5076–VI. *Відомості Верховної Ради*. 2013. № 27. Ст. 282.
6. Кучерук Н. Нові кодекси та адвокатура: що змінилося? *Юридична Газета online*. 2017. № 51(601). 21 грудня. URL: <http://jur-gazeta.com/publications/actual/novi-kodeksi-ta-advokatura-shcho-zmynilosya.html>
7. У «чорного адвоката» Віктора Савченка відібрали право на адвокатську діяльність. 2019. 30 вересня URL: https://www.youtube.com/watch?v=Gy-l2jAgoiE&fbclid=IwAR2omPBN3eaAxcjTmWvXB2MzS9Yr9MQ73Y1zI5MjLB_x8I_RKD8L0aNFs
8. Ухвала Шевченківського районного суду м. Києва від 20.06.2019 р., справа № 761/40506/16-ц, провадження № 2/761/303/2019. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82584739>
9. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341–III (Із змінами, внесеними згідно із Законом № 875–IX від 03.09.2020 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/conv#n3400>

References:

1. Shpak, M.V. (2018). *Profesiynne predstavnytstvo advokata u tsyvilnomu protsesi: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: spets. 12.00.03 – tsyvilne pravo i tsyvilnyy protses; simeyne pravo; mizhnarodne pryvatne pravo* [Professional representation of a lawyer in civil proceedings]. Kharkiv. (in Ukrainian)
2. Skakun, O.F. (2016). *Teoriya prava i derzhavy : pidruchnyk. 4-te vyd.* [Theory of law and the state]. Kyiv: Alerta. (in Ukrainian)
3. Kodeks administratyvnoho sudochynstva Ukrayiny [Code of Administrative Procedure of Ukraine]: Zakon Ukrayiny vid 06.07.2005 r. № 2747–IV (Iz zminamy, vnesenymy zhidno iz Zakonom № 808–IX vid 17.07.2020 r.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (in Ukrainian)
4. Bychkova, S.S., & Churpita, H.V. (2014). Okremi aspekty uchasti advokata u tsyvilnomu protsesi Ukrayiny [Some aspects of a lawyer's participation in the civil process of Ukraine]. *Byuleten Ministerstva yustytysi Ukrayiny*, vol. 9, pp. 116–122. (in Ukrainian)
5. Vidomosti Verkhovnoyi Rady (2013). Pro advokaturu ta advokatsku diyalnist [About advocacy and advocacy]: Zakon Ukrayiny vid 05.07.2012 r. № 5076–VI, vol. 27, p. 282. (in Ukrainian)
6. Kucheruk, N. (2017). Novi kodeksy ta advokatura: shcho zminylosya? [New codes and advocacy: what has changed?]. *Yurydychna Hazeta online*, vol. 51(601), December 21. URL: <http://yur-gazeta.com/publications/actual/novi-kodeksi-ta-advokatura-shcho-zminylosya.html> (in Ukrainian)
7. U «chornoho advokata» Viktora Savchenka vidibraly pravo na advokatsku diyalnist (2019) [Viktor Savchenko's «black lawyer» was deprived of the right to practice law]. September 30. URL: https://www.youtube.com/watch?v=Gy-l2jAgoiE&fbclid=IwAR2omPBN3eaAxjVCjTmWvXb2MzS9Yr9MQ73Y1zI5MjLB_x8I_RKD8L0aNFs (in Ukrainian)
8. Ukhvala Shevchenkivskoho rayonnoho sudu m. Kyyeva [Decision of the Shevchenkivsky District Court of Kyiv] vid 20.06.2019 r., sprava № 761/40506/16-ts, provadzheniya № 2/761/303/2019. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82584739> (in Ukrainian)
9. Kryminalnyy kodeks Ukrayiny [Criminal codex of Ukraine]: Zakon Ukrayiny vid 05.04.2001 r. № 2341–III (Iz zminamy, vnesenymy zhidno iz Zakonom № 875–IX vid 03.09.2020 r.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/conv#n3400> (in Ukrainian)